

ВІДГУК

офіційного опонента **Лупенка Юрія Олександровича**
на дисертаційну роботу **Хомюк Наталії Леонідівни**
**«Організаційно-економічні засади диверсифікації
розвитку сільських територій в умовах децентралізації»**,
представлену на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Актуальність теми дослідження

В процесі становлення ринкової економіки сільські території зазнали значних змін, спричинених різновекторністю загальних соціально-економічних цілей сільського розвитку та інтересів сільських громад. Якщо оцінювати економічну складову сталого розвитку цих територій, то можна прослідкувати стабілізацію виробництва валової продукції сільського господарства, зокрема зерна, зростання експорту сільськогосподарської продукції, але водночас позитивні зміни в аграрній сфері поки що не привели до істотного поліпшення соціального й екологічного стану самих сільських територій. Низький рівень життя сільського населення зумовлює внутрішню та зовнішню міграцію, що посилює занепад сільських територій. Відповідно нагальна потреба у зупиненні негативних тенденцій та підвищенні соціально-економічного розвитку сільських територій вимагає трансформаційних процесів, спрямованих на розвиток виробничої й соціальної сфери, покращення якості життя сільського населення та досягнення екологічної безпеки.

Цілі сталого розвитку логічно взаємопов'язані з концепцією поліфункціональності сільського господарства, які сприяють реалізації диверсифікації видів економічної діяльності на сільських територіях. Вагому роль у забезпеченні сталого розвитку цих територій також відіграє державна

політика у сфері місцевого самоврядування, яка передбачає децентралізацію влади та ґрунтується на врахуванні інтересів мешканців територіальних громад. Це дає підставу виявити необхідність теоретичного і методологічного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій щодо диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації.

З огляду на це, тема дисертаційного дослідження Хомюк Наталії Леонідівни є актуальною і своєчасною. Досягнення мети дослідження та розв'язання завдань, які поставлені здобувачкою у роботі сприятимуть розробці організаційно-економічного забезпечення диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації. Підтвердженням актуальності теми є її безпосередній зв'язок із основними напрямками та темами наукових досліджень. Так, дисертантка взяла участь у виконанні держбюджетних тем Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки в рамках виконання держбюджетних тем «Інноваційні форми активізації бізнесу в умовах міжнародної інтеграції» (державний реєстраційний номер 0115U002350), «Регіональні ринки в умовах європейської інтеграції: механізми конкуренції та конвергенції» (державний реєстраційний номер 0118U001094) та Національного університету водного господарства та природокористування, зокрема в межах теми «Геоуправління та механізми забезпечення конкурентоспроможності органічного сільського господарства України в умовах євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0118U003372).

У межах вказаних тем здобувачкою обґрунтовано напрями диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації, проведено діагностику розвитку сільських територій регіону, розроблено науково-методичні підходи до державної фінансової підтримки органічного виробництва із врахуванням світового досвіду й надано рекомендації щодо вдосконалення системи оподаткування сільськогосподарської діяльності.

Зазначене підтверджує актуальність, наукове значення та практичну цінність теми дисертаційної роботи Хомюк Н.Л.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Ознайомлення з роботою Хомюк Н.Л. дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в ній, є обґрунтованими, достовірними і мають наукову новизну.

Запропоновані теоретико-методологічні та науково-прикладні засади диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації ґрунтуються на фундаментальних положеннях економічної теорії, класичних та сучасних теоріях розвитку регіональної економіки, перехідної економіки, європейської інтеграції тощо. У роботі проведено критичний аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень, що підтверджує широту аналітичного узагальнення, глибину і комплексність опрацювання досліджуваної теми.

При проведенні досліджень та обґрунтуванні висновків використовувались законодавчі й нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Європейської комісії, офіційні матеріали Державної фіскальної служби України, Державної служби статистики України та її обласних управлінь, Міністерства фінансів України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Міністерства розвитку громад та територій України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, звітно-аналітична інформація вітчизняних і міжнародних організацій тощо.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження підтверджено їх апробацією на 19 науково-практичних конференціях різного рівня, публікацією 54 наукових праць, в тому числі 1 одноосібної та 7 колективних монографій.

Висновки та рекомендації, викладені у роботі, є достатньою мірою обґрунтованими та достовірними, що забезпечується опрацюванням авторкою значної кількості спеціальної наукової літератури (411 джерел), ґрунтовним аналізом статистичних даних. Дисертаційна робота характеризується комплексним та системним підходами до вирішення актуальних питань, у

процесі реалізації якого здобувачка вміло використовує сучасні методи, прийоми та інструменти наукових досліджень. У дисертаційному дослідженні використано загальні і спеціальні методи наукових досліджень, серед яких: монографічний, індукції, дедукції, абстрактно-логічний, наукового узагальнення, економіко-статистичний, статистичного групування, прогнозування, графічний, SWOT-аналізу, систематизації, системно-структурний, моделювання, історико-логічний, синтезу.

Визначені положення дозволяють зробити позитивний висновок щодо наукового рівня, достовірності та обґрунтованості висунутих на захист положень.

Наукова новизна положень, висновків та результатів дослідження

В процесі дослідження автору вдалося сформулювати низку наукових положень, які доповнюють наукові підходи до вивчення та аналізу проблеми диверсифікації розвитку сільських територій, визначення перспективних напрямів їх розвитку. Ці положення складають наукову новизну результатів дисертаційного дослідження.

Серед найбільш значимих з цих положень можна виділити запропоновані методологічні основи дослідження диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації (с. 112–123). Вони базуються на теоретичних положеннях регіональної економіки, спрямованих на розкриття сутності розвитку сільських територій, його диверсифікації, децентралізації та передбачають застосування системного, структурного, просторового, інституційного, біхевіористичного й синергетичного підходів, комплексу загальнонаукових методів дослідження. Застосування запропонованої методології сприятиме здійсненню діагностики передумов та оцінці стану диверсифікації розвитку сільських територій за напрямами; формуванню наукової концепції, розробці організаційно-економічного механізму й виокремленню пріоритетів диверсифікації розвитку цих територій в умовах децентралізації.

Також важливим у науковому плані є обґрунтування концептуальних засад диверсифікації розвитку сільських територій, які передбачають застосування інтегрованого підходу до реалізації напрямів диверсифікації сільськогосподарського виробництва, несільськогосподарської діяльності, організаційно-правових форм господарювання, джерел фінансування розвитку сільських територій. Це забезпечить посилення конкурентних переваг сільських територій в умовах децентралізації шляхом ефективного використання наявних і потенційних можливостей їх розвитку з виокремленням соціальних, економічних, екологічних цільових орієнтирів сталого розвитку сільських територій (с. 124–143).

Здобувачкою розроблено організаційно-економічний механізм диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації (с. 297–314). Він базується на застосуванні нормативно-правових, організаційних, інституційних, економічних інструментів та заходів з дотриманням принципів диверсифікації й децентралізації, Реалізація запропонованого механізму сприятиме зростанню доходів сільського населення, зменшенню рівня безробіття на сільських територіях, розвитку соціальної інфраструктури на селі, досягненню продовольчої і економічної безпеки.

Заслуговує уваги удосконалений методичний підхід до діагностики диверсифікації розвитку сільських територій, який охоплює послідовну реалізацію етапів її проведення в умовах децентралізації, серед яких виокремлено: аналіз передумов диверсифікації розвитку сільських територій на національному рівні; оцінку розвитку процесу децентралізації й ефективності функціонування об'єднаних територіальних громад у регіонах; визначення сучасних тенденцій розвитку сільських територій у регіоні в умовах децентралізації; оцінку стану та характеристики напрямів диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації (с. 149–163).

Здобувачкою здійснено удосконалення методичних підходів до оцінювання ефективності функціонування об'єднаних територіальних громад, що, базуються на використанні узагальнювального критерію за показниками обсягів власних доходів, рівня дотаційності; рівня видатків на управління, рівня

капітальних видатків, чисельності населення (с. 199–212) й проведенні групування об'єднаних територіальних громад задля максимізації потенційних обсягів їхніх власних доходів або мінімізації потенційних обсягів видатків на управління ними (с. 318–337).

Також доцільно виділити удосконалення наукових положень щодо диверсифікації сільськогосподарського виробництва шляхом формування державної фінансової підтримки органічного виробництва з урахуванням світового досвіду, що передбачають спрощену процедуру сертифікації; субсидювання органічних операторів за наявні органічні площі земель або за перехід на органічне виробництво; залучення інвестицій; пільгове оподаткування органічних операторів (с. 347–354), пропозиції стосовно понятійно-категоріального апарату дослідження процесу диверсифікації розвитку сільських територій у частині уточнення та конкретизації дефініцій «сільські території» (с. 38–47), «розвиток сільських територій» (с. 47–51) і поглиблення сутності поняття «диверсифікація розвитку сільських територій» (с. 65–77).

Певний науковий інтерес складає удосконалений методичний підхід до аналізу передумов диверсифікації розвитку сільських територій на основі визначення часткових індикаторів соціального, економічного та екологічного розвитку й інтегрального індексу сталого розвитку сільських територій (с. 151–160).

Дістали подальший розвиток наукові засади імплементації європейського досвіду організаційно-економічного забезпечення розвитку сільських територій в Україні у частині обґрунтування доцільності дотримання галузевого, пропорційного й комплексного принципів і застосування інтегрованого підходу до розробки та запровадження програм і стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад на сільських територіях (с. 291–294).

Практичне значення одержаних результатів дослідження

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації мають теоретичну цінність і практичну значущість, що підтверджується довідками про

впровадження отриманих здобувачкою результатів. Наукові розробки авторки були використані підкомітетом з питань регіональної політики та місцевих бюджетів Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування (довідка № 5/02-2020 від 5.02.2020 р.), Адміністрацією державної прикордонної служби України (довідка № 0.22-11395/06-19 від 21.11.2019 р.), Департаментом агропромислового комплексу Волинської обласної державної адміністрації (довідка № 1732/17/2-19 від 20.11.2019 р.), Департаментом економіки та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації (довідка № 740/01-19/2-19 від 21.11.2019 р.), Асоціацією органів місцевого самоврядування «Асоціація об'єднаних територіальних громад» (довідка № 0368 від 25.11.2019 р.), Зимнівською сільською радою Волинської області (довідка № 10369/13/2-19 від 15.11.2019 р.), Зарічанською сільською радою Волинської області (довідка № 1432/01-12 від 15.11.2019 р.), Оваднівською сільською радою Волинської області (довідка № 621 від 18.11.2019 р.), Науково-дослідним селянським (фермерським) господарством Колача Є.Й. (довідка № 5 від 12.01.2019 р.), ТОВ «СОФІ ІНВЕСТ» (довідка № 27/11-32 від 21.05.2019 р.), ГО «Зелені ініціативи Рівного» (довідка № 23 від 15.07.2019 р.).

Основні результати проведених дисертанткою досліджень використовуються в навчальному процесі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/01/2950 від 07.11.2019 р.) та ГО «Західний регіональний центр сприяння перепідготовці та соціальної адаптації військовослужбовців» (довідка № 2/1 від 20.11.2019 р.).

Повнота викладу основних наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Дисертаційна робота Хомюк Н.Л. є логічно структурованою, відповідає меті та завданням дослідження, забезпечує повне висвітлення отриманих результатів. Робота за змістом і формою є завершеним, самостійним і логічним дослідженням, що характеризується науковою новизною, застосуванням широкого спектру сучасних методів наукових досліджень і прикладним

спрямуванням. Основні положення, висновки і рекомендації достатньо обґрунтовані та логічно викладені у наукових публікаціях дисертантки. Автореферат дисертації підготовлено у відповідності із нормативними вимогами, викладений в ньому матеріал на належному рівні розкриває зміст роботи.

За результатами досліджень опубліковано 54 наукові праці загальним обсягом 45,09 д. а., з яких: 1 одноосібна монографія, 7 колективних монографій (3 – закордонні видання); 23 статті у наукових фахових виданнях України, у т. ч. 21 – у виданнях, уключених до міжнародних наукометричних баз; 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав; 18 публікацій апробаційного характеру, 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації. Особистий внесок здобувача у тих роботах, які опубліковано у співавторстві відзначений у списку праць, наведеному в авторефераті. Обсяг та зміст публікацій відповідає вимогам встановленим Міністерством освіти і науки України.

Дискусійні положення та зауваження

Оцінюючи роботу загалом позитивно, варто відзначити наявні в ній дискусійні положення, окремі недоліки, а також висловити побажання щодо поглиблення подальших досліджень в обраному напрямі:

1. У розділі 1 (п. 1.1) дисертації авторка значну частину приділяє теоретичним аспектам дослідження сільських територій (с. 37-47) та їх розвитку (с. 47–58), проте конкретизація класифікації сільських територій (с. 42–45) сприяла б поглибленню їх сутності.

2. На нашу думку, обґрунтування концепції диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації у розділі 2 (п. 2.2) наукового дослідження значно виграло б при врахуванні екологічних цілей диверсифікації розвитку цих територій (с. 140–141).

3. Проведений аналіз передумов диверсифікації розвитку сільських територій в розділі 3 (п. 3.1) доводить, що за досліджуваний період (2014–2018 рр.) в Україні сформувалась тенденція до незначного зниження

інтегрального індексу сталого розвитку цих територій (с. 166–190). Проте наведені часткові індекси соціального, економічного та екологічного розвитку не наводять регіональних особливостей розвитку сільських територій. Доцільно було б розрахувати інтегральний індекс сталого розвитку сільських територій в розрізі регіонів, а не лише Волинської області (с. 214–230).

4. В аналітичній частині дисертаційної роботи в розділі 3 (п. 3.2 та п. 3.3) хотілося б бачити аналіз розвитку сільських об'єднаних територіальних громад, які функціонують в регіонах України, з метою розкриття регіональних особливостей розвитку сільських територій в умовах децентралізації.

5. У розділі 4 (п. 4.2), на наш погляд, надмірно деталізований європейський досвід у сфері організаційно-економічного забезпечення розвитку сільських територій, що лише переобтяжує текст дисертаційного дослідження.

6. Щодо візуалізації організаційно-економічного механізму диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації (рис. 4.17, розділ 4, п. 4.3 дисертації), то її слід було доповнити ресурсним забезпеченням (с. 311–313) та методами (с. 313–314), які у роботі розглянуто.

7. Авторкою у розділі 5 (п. 5.2) удосконалено наукові положення щодо формування державної фінансової підтримки органічних операторів та органічного виробництва, на основі яких виокремлено заходи (спрощена процедура сертифікації; субсидювання органічних операторів за наявні органічні площі земель або перехід до органічного виробництва; пільгове оподаткування органічних операторів; залучення інвестицій). Проте реалізація запропонованих заходів вимагає більше конкретного висвітлення рекомендацій щодо нарахування та стягнення єдиного податку четвертої групи для сільськогосподарських товаровиробників (с. 357–361).

8. В роботі представлений досить широкий спектр напрямів диверсифікації розвитку сільських територій. Проте несільськогосподарські напрями розглянуті менш глибоко, а роль більшості з них характеризується майже без аналітичного обґрунтування. Також при викладенні результатів досліджень більшою мірою розглядається розвиток сільських територій загалом, тоді як сама диверсифікація, наприклад у п.2.3, значно менше.

Однак наведені зауваження, наявність окремих дискусійних положень не змінюють наукову і практичну цінність одержаних результатів і не знижують позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Хомюк Наталії Леонідівни «Організаційно-економічні засади диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації» є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, що відзначається новими підходами у виконанні наукових завдань і вирішує важливу науково-прикладну проблему поглиблення теоретико-методологічних і практичних засад, розроблення напрямів удосконалення організаційно-економічного забезпечення диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації.

Наукові положення, висновки і рекомендації характеризуються новизною і практичною спрямованістю. Дисертаційна робота відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12–14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами і доповненнями), внесеними Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), та спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційної роботи. У публікаціях повністю розкрито зміст дисертації.

Вище зазначене дає підстави зробити висновок, що авторка дисертаційної роботи, Хомюк Наталія Леонідівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

академік НААН України,
доктор економічних наук, професор,
директор ННЦ «Інститут аграрної економіки»

Юрій ЛУПЕНКО